

Kirjailijan monet kielet

Heidi Grönstrand

Mitä yhteistä onkaan Samuel Beckettillä ja Henrik Tikkasella? Tai Minna Canthilla ja Kjell Westöllä? Näitä kovin eri aikoina toimineita kirjailijoita yhdistää ainakin yksi asia: he kaikki ovat kirjoittaneet kaunokirjallisia teoksia useammalla kuin yhdellä kielellä. Samuel Beckettin ura koostuu niin englannin- kuin ranskankielisistä teoksista, ja Henrik Tikkanen julkaisi niin suomeksi kuin ruotsiksi, vaikka hänet tunnetaan ennen kaikkea suomenruotsalaisena kirjailijana. Minna Canthilla on vakiintunut paikka yhtenä suomenkielisen kirjallisuuden uranuurtaja, mutta hänen tuotantoonsa kuuluu yksi ruotsinkielinen näytelmä – *Sylvi*. Kjell Westö on puolestaan kirjoittanut ruotsinkielisten teostensa ohella myös TV-elokuvakäsikirjoituksen ja radiokuunnelman suomeksi.

Saamelaisilta, kveeneiltä, Tornionjokilaakson suomalaisilta ja monilta muilta vähemmistöryhmiltä on historian kuluessa pyritty kieltämään oma kieli, ja esimerkiksi tornionjokilaaksolaisen Bengt Pohjasen tuotanto koostuu ruotsin- ja suomenkielisistä sekä meänkielisistä teoksista.

Sodat ja poliittiset vainot ovat aina pakottaneet ihmiset liikkumaan maasta toiseen, ja uusi kotimaa on usein merkinnyt uuden kielen oppimista. Nykyisten maahanmuuttajienkin joukossa on kirjailijoita, joille kielivalinnan ja eri kielten ilmaisuvoiman pohtiminen on jokapäiväistä toimintaa.

Henrik Tikkasen tai Kjell Westön kaltaisten suomalaisten kirjailijoiden monikielistä tuotantoa ei kuitenkaan selitä sota tai kolonialismi. Myöskään se, että kirjailija sattuu osaamaan useampia kieliä, joko perhesyiden tai oman harrastuneisuuden perusteella, ei varsinaisesti pakota

käyttämään niitä kirjailijantyössä. Toisaalta yhtä hyvin voisi kysyä, miksi pitäisi tyytyä kirjoittamaan yhdellä kielellä tai mitä ihmeellistä kirjailijan monikielisyydessä on.

Kielellinen monitaituri

Viipurissa syntynyt Kersti Bergroth (1886–1975) on yksi niistä monista suomalaista kirjailijoista, joiden tuotanto koostuu erikielisistä teoksista. Parhaiten Bergroth tunnetaan epäilemättä nimimerkillä Mary Marck kirjoitetuista nuortenkirjoista, joissa lämminhenkiseen tyyliin kuvataan Eevan ja hänen luokkakavereidensa arkisia komelluksia 1900-luvun alun Helsingissä. Harva kuitenkaan tietää, että nämä nuortenkirjaklassikot kirjoitettiin ja julkaistiin ensiksi ruotsiksi ja että kirjailija käänsi ne itse suomeksi.

Ruotsi oli Kersti Bergrothin pitkän kirjailijanuran ensimmäinen kieli. Esikoisromaaninsa *Augusti* (1911) ja sitä seuranneen *Aptit*-romaanin (1914) perusteella Bergroth on liitetty maineikkaisiin suomenruotsalaisiin *dagdrivare*-kirjailijoihin, joiden tuotannossa on nähty piirteitä eurooppalaisesta kuolemaa ja rappiota ihannoivasta dekadenssista. Samaan aikaan yhteys Suomeen on silti selvä: monissa teoksissa käsitellään venäläistämistoimien ja suurlakon seurauksia Suomen ruotsinkielisen väestön kannalta.

Kersti Bergroth oli 35-vuotias ryhtyessään suomenkieliseksi kirjailijaksi. Kansallisteatterille kirjoitettu *Herra Vento* -näytelmä (1921) oli ensimmäinen teos, jonka hän kirjoitti ensin suomeksi. Tästä näytelmästä lähtien Bergrothin ura koostuikin pääasiassa suomenkielisistä teoksista. Kiinnostava yksityiskohta on kuitenkin se, että hän ei kaunokirjallisessa tuotannossaan rajoittunut ainoastaan kahden kielen käyttöön. Bergroth kirjoitti vielä yli 80-vuoden iässä sak-

sankielisiä runoja, joita ei kuitenkaan ole julkaistu. Lisäksi hänen laajaan tuotantoonsa kuuluu niin ikään Karjalan kannaksella puhutulla suomen murteella kirjoitettu näytelmä *Anu ja Mikko* (1932).

Ei ole vaikeaa ryhtyä jäljittämään Kersti Bergrothin omia motiiveja käyttäen eri kieliä. Kirjailija on käsitellyt aihetta muistelmateoksissaan *Alkusoitto* (1971) ja *Löytöretki* (1973) sekä monissa kirjailijahaastatteluisissa. *Alkusoitossa* kielikysymykselle on omistettu kokonainen luku. Bergroth korostaa synnyinkaupunkinsa Viipurin monikielistä ja -kulttuurista ympäristöä sekä kodin merkitystä:

Viipurissa puhuttiin neljää kieltä: suomea ja ruotsia, saksaa ja venäjää. Siellä oli aivan lähellä Pietari, jossa kukoistivat ranskalaisuus ja saksalaisuus venäläisyyden rinnalla... Jo kotona sain kaksi kieltä kaikkine vivahtuksineen. Vanhempani ja sisarusteni kanssa puhuin ruotsia, koulussa ja kesällä maalla suomea. (*Alkusoitto* 1971, 165.)

Vaikka ruotsi oli pääasiallinen kotikieli, Bergrothin lapsuudenkoti oli vahvasti suomenmielinen. Isä, Adiel Bergroth, oli aktiivinen fenomaani, joka toimi pappissäädyn edustajana valtiopäivillä. Hän oli myös Viipurin ruotsinkielisen lyseon rehtori sekä uskonnon ja suomen kielen opettaja.

Kersti Bergroth sanoo, ettei aluksi tullut ajatelleeksikaan mahdollisuutta kirjoittaa suomeksi. Kirjallisia esikuvia ei oikeastaan ollut. Suomenkielistä kirjallisuutta oli ylipäättään vielä kovin vähän 1800-luvun lopussa, ja kodin perintönä tutuksi tulivat ennemminkin Runebergin, Topeliuksen ja H.C. Andersenin maailmat kuin Aleksis Kiven. Toisaalta suomalaista kirjallisuutta kirjoitettiin pitkään ruotsin kielellä huolimatta siitä, että ruotsin asema suomalaisen kirjallisuuden kielenä oli kiistanalainen jo 1800-luvun puolivälistä lähtien.

Ei voi tietää tarkkaan, mikä oli Kersti Bergrothin motiivi ryhtyä suomenkieliseksi kirjailijaksi. Tosin on tunnettua, että Kansallisteatterin johtaja Eino Kalima nimenomaan pyysi Bergrothia kirjoittamaan jotain suomeksi teatteria varten. Näin syntyi näytelmä *Herra Vento*, jonka Bergroth myös käänsi ruotsiksi. Erityistä on kuitenkin se, että kielenvaihto tarkoitti pian myös

lajinvaihtoa. Bergroth ryhtyi 1920-luvulla kirjoittamaan suurelle yleisölle tarkoitettuja viihdekirjoja, joita hän ei enää myöskään kääntänyt kielestä toiseen. Suomenkieliseksi viihdekirjailijaksi ryhtymisen ensi sijainen syy saattoi olla halu ansaita rahaa, olihan viihdekirjallisuus suosittu laji ja lukijakunta laaja. Tästä epäilemättä houkuttelevasta selityksestä huolimatta kielenvaihto on myös liitettävissä yleisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin.

Erityisesti Suomen itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeisessä tilanteessa, jossa oli tarve vahvistaa Suomen yhtenäisyyttä, kielikysymys oli tärkeä. Suomen kielen asemaa haluttiin parantaa huomattavasti, eikä ruotsin kieli maan toisena virallisena kielenä suinkaan ollut yksiselitteinen tai itsestään selvä asia. Muun muassa suomalaisuusliikkeessä oltiin vahvasti sitä mieltä, että suomalaiskansallisen sivistyksen kehittäminen kaatui juuri kaksikielisyyteen. Tällaisessa poliittisessa tilanteessa Kersti Bergrothin oli epäilemättä houkuttelevaa ryhtyä suomenkieliseksi kirjailijaksi – varsinkin, kun suomalaisuus-aate oli osa kodinperintöä.

Kieli kansakunnan mittatikkuna

Aikojen saatossa kieli on Suomessa ollut monenlaisten aatteiden taistelulenttä ja eriarvoisuuden väline. Kieli, ja nimenomaan yksikielisyys, ei siis ole pelkkä epäproblemaattinen kansallinen symboli tai etnisen yhteenkuuluvuuden merkki, vaan se on kiinteä osa suomalaisuuden rakentumista. Yksikielisyys ihanne on kaikkien kansallismielisten liikkeiden ytimessä, mikä on tehnyt kaksi- ja monikielisydestä näkymättömän ja monella tapaa epätoivotun ilmiön.

On sanottu, että kielen autenttisuuden tai puhtauden käyttäminen mittatikkuna kansakunnan tai ryhmän kulttuurista ja kirjallisuudesta on globaali ilmiö, joka tulee ajankohitaiseksi erityisesti sellaisina aikoina, kun oma kulttuuri koetaan uhatuksi. Nykyään suomalaisen kulttuurin uhkakuvia on epäilemättä aikaisempaa vähemmän, sillä merkkejä sellaisesta muutoksesta, jossa monikielisyys ei onneksi enää ole stigma eikä salattu identiteetti, on olemassa. Esimerkiksi Tomi Kontio leikkii uusim-

massa runokokoelmassaan *Delta* (2008) suistonan monimerkityksellisyydellä. Yhtäältä on kyse suomenkielisestä maantieteellisestä nimityksestä. Toisaalta sitä käytetään ruotsinkielisessä ilmauksessa *delta i sorgen*, ottaa osaa suruun. Kukaan tuskin epäilee runoilijan suomenkielentaitoa tai on kiinnostunut tietämään tarkasti, mikä on Kontion suhde ruotsinkieleen. Toisen kielen käyttö ei ole haudanvakava asia vaan tarjoaa kenties vain yksinkertaisesti lisää ilmaisuvoimaa tai välineitä kielellä leikittelyyn.

Sofi Oksanen on puolestaan esimerkki kirjailijasta, joka elää kahdessa kulttuurissa, vaikka kirjoittaakin romaaninsa suomen kielellä. Hänen taustansa suomalais-virolaisena kirjailijana on kuitenkin yleisesti tunnettu, ja virolaisen kulttuurin ja viron kielen osaaminen onkin epäilemättä ollut yksi *Stalinin lehmien* ja *Puhdistuksen* menestymisen ta. Kielen ja kulttuurin tuntemus tekee Sofi Oksasesta uskottavan Viron historian ja sodan kuvaajan, sillä Suomessa erityisesti sota-romaanin laji, jossa tekijän omiin kokemuksiin kietoutuva autenttisuuden vaatimus on ollut erottamaton osa teoksen arvon mittaa.

Suomessa on aina ollut kahdessa tai useammassa kulttuurissa eläneitä kirjailijoita, jotka

ovat myös käyttäneet kirjailijantyössään eri kielii. Muuttoliikkeiden myötä suomalainen kirjailija on nykyäänkin yhä useammin Kersti Bergrothin tai Sofi Oksasen kaltainen monen kielen taitaja ja yhtä monen kulttuurin tuntija.

Lähteitä

- Bergroth, Kersti (1971). *Alkusoitto*. Helsinki: Otava.
- Bergroth, Kersti (1974). Kirjailijahaastattelu. Haastattelijana Toini Havu. Litterointi. Helsinki: SKS/KIA/A3471.
- Bergroth, Kersti (1971–72). Kirjailijahaastattelu. Haastattelijana Antti Nuortio. Litterointi. Helsinki: SKS/KIA/AB3048 ja AB3049.
- Bourdieu, Pierre (1991). *Language and Symbolic Power*. Ed. and Introduced by John B. Thompson. Trans. Gino Raymond and Matthew Adamson. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Gröndahl, Satu (toim.) (2002). *Litteraturens gränsländ. Invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv*. Uppsala
- Hirvonen, Vuokko (1999). *Saamenmaan ääni. Saamelaisen naisen tie kirjailijaksi*. Helsinki: SKS.
- Uino, Ari (1989). Kielitaistelu ja ”uusi Suomalaisuusliike” 1918–1939. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.), *Herää Suomi*. Kuopio: Kustannuskiila.

Kirjoittaja on Turun yliopistossa työskentelevä Suomen Akatemian tutkijatohtori.

BIODIVERSITEETIN MERKITYS -HANKEHAKU

Koneen Säätiö julistaa haettavaksi hankerahoitusta aiheesta biodiversiteetin merkitys. Rahoitusta myönnetään enintään kolmivuotisille hankkeille. **Hakuaika päättyy 15.1.2010.**

Lue lisää: www.koneensaatio.fi | Apurahat | Suunnatut haut

KONEEN SÄÄTIÖ